

Dr. Sema ERKAN¹

TÜRK HALK OYUNLARININ BENESH HAREKET NOTASYONU İLE HAREKET VE MÜZİK ANALİZİ

The title of article: Movement and Music Analysis of Turkish Folk Dances by Benesh Movement Notation

Abstract

In this article, Benesh Movement notation system and notation movement of Turkish Folk Dances which written with Benesh system has formed the subject. Since 1992, which is considered as a special branch with the basic rules of Benesh Folk Dances movement and music symbols are discussed in comparison. In this context, transferring onto the paper within the rules of writing of movement of traditional dances and music analysis were examined.

Key Words: Dance script, Benesh Movement Notation, Turkish Folk Dance, Music and Rhythm Analysis

Sema Erkan, PhD - Lecture, Ege University Turkish State Music Conservatory
Department of Turkish Folk Dances

Education, Postgraduate

PhD. 2012; Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sahne Sanatları
Anasanat Dalı,

¹ Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü Öğretim Görevlisi,
sema.erkana@ege.edu.tr, erkansema@gmail.com

Master's Degree 1998; Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Oyunları Anabilim Dalı, Lisans 1994; Ege Üniversitesi DTM Konservatuvarı, Türk Halk Oyunları Bölümü

E-mail: sema.erkana@ege.edu.tr, erkansema@gmail.com

PersonalInfo : <http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=2589>

From 1995 to present, worked as a dancer and dance instructor for Ekin Dance Ensemble (which is the dance ensemble of Turkish Folk Dance Department) in international and domestic performances.

From 1995 to present, she provides; Turkish Folk Dance Practise, dance movement notation, staging and production, acting for dancers and body language lessons.

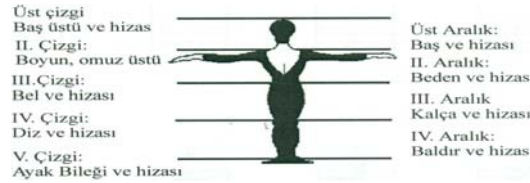
Worked as choreographer for the Izmir State Theatre, several private theaters, and Koy-u Kırmızı and Kampanalar Çalışıyor (dance theatres)

Hareket yazım sistemlerinden biri olan Benesh Hareket Notasyonu; insan vücudunun yaptığı tüm hareketlerin yazım metodudur. Matematikçi ressam ve piyanist Rudolf Benesh ve eşi Sadler Wells bale topluluğu dansçılarından Joan Benesh tarafından yaratılan bir sistemdir. 1957 yılında kendi isimlerini verdikleri Benesh Hareket Notasyonu'nun telif hakkını alarak Londra'da koreoloji enstitüsü kurulmuş ve 1962 yılından beri bu enstitüde Benesh dans yazısı eğitimi verilmektedir. Klasik bale eserlerinin korunması amacıyla yaratılan Benesh hareket yazım sistemi, insan hareketlerinin ortak yazısı olma özelliği ile hareketin var olduğu tüm alanlara yayılmıştır. Dans alanının yanı sıra tıp ve teknoloji konularında da uygulama alanı bulan sistem, spastik çocuklar ve işitme engelliler için yeni tedavi yöntemlerinin kayıt altına alınma çalışmalarında, fizyoterapistlerin bilimsel çalışmalarında kullandıkları tedavi yöntemlerinin aktarımında ve uygulanmasında kullanılmaktadır.² Bale üzerine oluşturulan yazım sistemi, farklı alanlarda kullanan uzmanlar tarafından geliştirilerek özel dallara ayrılmıştır. Bu dallardan biri de Türk Halk Oyunları Benesh Hareket Notasyonudur. Londra koreoloji enstitüsünde hareket yazısı ve dans bilimi eğitimini tamamlayan enstitünün üçüncü, Türkiye'nin ilk koreoljisti olan Suna Şenel; Türk halk oyunları yazım uygulamasını gerçekleştiren kişidir. Türk halk oyunlarının yazımında Benesh sistemi ile örnek yazımlar yaparak, çeşitli kurslarda halk oyunu uzmanlarına bu konu ile ilgili dersler vererek Türkiye'de bu konu ile ilgili çalışmaları ve dersleri başlatmıştır. Türkiye'de Benesh Hareket Notasyonu dersi bale bölümlerinden sonra 1989 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuvarı Türk Halk Oyunları bölümünde eğitim planına alınmıştır. Bölümde eğitim devam ederken Türk Halk oyunları yazımı için gerekli görülen yaylanma, esneme, omuz

² Bkz. Suna Eden Şenel; *Hareket Notasyonu Halk Oyunları Yazımı*, 1990, İzmir 12 s.

titretme gibi ek semboller ve yazım şekilleri geliştirildikten sonra, Suna Eden Şenel ilk öğrencilerinden Sema Şahin Erkan ile Merih Kılıçaslan Oldaç ile birlikte enstitünün daveti üzerine Londra Koreoloji Enstitüsüne gitmiştir. Yeni sembolleri tanıtıldığı özel yazım örneklerinin uygulamalı olarak anlatıldığı bir sunum yaparak, sembollerin onayı alınmıştır. 1992 yılından beri Türk Halk Oyunları yazımı enstitü tarafından özel bir dal olarak kabul edilmektedir. Günümüzde de Benesh Hareket Notasyonu Ege Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi Türk Halk Oyunları Bölümlerinde ders olarak okutulmaktadır.

1. Temel Semboller ve Kurallar: Benesh Hareket yazım sisteminde hareketler belirli sembollerle müzik portesi üzerine yazılır. Beş çizgi ve dört aralıktan oluşan portede; en alt çizginin altı zemin olarak kabul edilir, diğer çizgiler de sırasıyla ayak bileği, diz, bel, omuz ve baş üstü seviyeleri olarak kabul edilmektedir.³

Dansçının vücudunu porte üzerine yerleştirerek, arkasından bakmak suretiyle hareketlerin karşılığı olan semboller portedeki yerlerine yazılır. Soldan sağa doğru okunan bu sistemde sağda gördüğümüz el ve ayak hareketleri sağa, solda gördüğümüz el ve ayak hareketleri sola yazılır. Üç temel sembol esas alınarak yazılan Benesh sisteminde, diğer semboller bu temel sembollerden türetilmiştir. için kullanılır.⁴

- | (ön) sembolü; vücudun önünde yapılan el ve ayak hareketleri
- (yan) sembolü; vücudun yanında yapılan el ve ayak hareketleri
- (arka) sembolü; vücudun arkasında yapılan el ve ayak hareketleri

Dansçının ağırlık merkezi esas tutularak ve porte üzerindeki vücut seviyelerine göre ayak ve ellerin açısına göre karşılık gelen semboller yazılır. Balede geçerli olan beş pozisyon hazırlık olarak alınarak, destek ayak ve çalışan ayağın konumu, ellerin, vücudun ve başın durumu belirtilir. Kullanılan beş bale pozisyonunun sistemde yazılışı aşağıdaki gibidir:⁵

I. Pozisyon	II. Pozisyon	III. Pozisyon	IV. Pozisyon	V. Pozisyon
—	—	—	—	—
		●	●	●

³ y.a.g.e, 15 s.

⁴ Bkz. Rudolf Benesh and Joan Benesh, *An Introduction To Benesh Dance Notation*, By A.&C. Black Ltd.1956, London, 12 s.

⁵Sema Erkan, *Türk Halk Oyunlarında Benesh Hareket Notasyonunun Uygulama Şekli* (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir,1998, 47s.

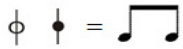
Bu yazım sistemi ile hareketleri yazabilmek için öncelikle dansçının ayakları ve elleri not edilir, daha sonra ayak pozisyonuna göre ağırlık merkezi belirtilerek, diz ve dirsek bükülmeleri, baş pozisyonu ve beden hareketleri sırasıyla detaylandırılır. Adım, zıplama, sürme, el ayak teması, ayakların birbirine teması gibi detaylı konularda sistemdeki sembollerle yazılabilmektedir. Müzikte kullanılan nüans sembollerine denk gelen semboller bulunmakta ve yapılan dans tüm detayları ile yazılmaktadır. Benesh hareket notasyonunda hareketler dizek üzerine yazıldığı için aynı zamanda müzik kurallarına uygun olarak hareket değerleri de özel sembollerle gösterilir. Bu sembollerin adları şöyledir. Vurgu sayılarına denk gelen sembol sayısı* sembolü, sekizlik değeri belirten “ve” sembolü, onaltılık değeri belirten “te” ve “ti” sembolleri, aksak sembolü de “de” sembolüdür.

♢ :sayı ♣ :ve ♠ :te ♠ :ti ♣ :de

Notasyon müzik sembolleri hareketlerin sürelerini belirler ve dizeğin en üst çizgisinin üstüne yazılır. Hareketlerin süresini belirten bu müzik sembollerine karşılık gelen nota değerleri şöyledir:

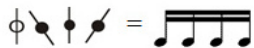

Yukarıda belirtilen nota değerlerine karşılık gelen notasyon müzik sembolleri, yalnız kullanıldığında farklı, birlikte kullanıldığında farklı süre değerlerini ifade etmektedir. Bu anlamda notasyon müzik sembollerinin nota sembolleri gibi tek bir süre değeri yoktur. Örnek verecek olursak; “sayı” sembolü tek başına yazıldığında dördlük değeri alırken, yanına “ve” sembolü geldiğinde süre birimi sekizlik olur. “Sayı” sembolü ile “ve” sembolü ayrı ayrı birer sekizlik değere sahip olur.

Bir ve

Bu iki sembolün aralarına “te” sembolü “ti” sembolü geldiğinde ise tüm semboller onaltılık süre değerini alırlar.

Bir te ve ti

Aşağıda verilen örneklerde hareket partisiyonu üzerinde müzik sembolleri hareketlerin sürelerini belirlemektedir. Bu örneklerde Benesh notasyon yazımında hareket sembollerinin yazılması gereken yere, müzik sembollerinin sürelerini ifade edebilmek için nota değerleri yazılmıştır.

* her vurguda kendi sayı numarasının ismini alır.

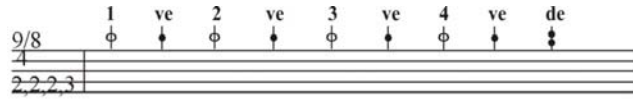

Aksak ritimlerde ise aksağı belirtmek üzere kullanılan sembol “de” sembolüdür. Üçlünün olduğu küme “sayı ve de” olarak gösterilir.

Bir ve de iki ve üç ve

Tüm aksak ritimlerin yazımında, hazırlık ölçüsüne tartım, vurgu sayısı ve üçlünün bulunduğu yer belirtilir. Dizek üzerine hareket sembolleri yazılırken dizeğin en üst çizgisinin üstüne de müzik sembolleri yazılır. Yazarken ve okurken hareketler süre sembollerine uygun olarak yazılır ve okunur.

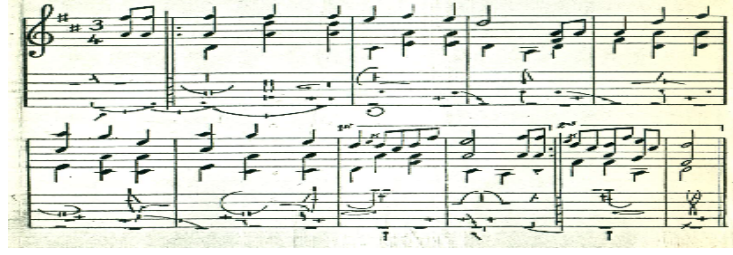
Müzikte kullanılan sus sembolleri gibi hareketlerdeki beklemeler (suslar) için özel semboller yoktur. Hareketteki beklemeyi (susu) göstermek için aynı semboller kullanılır, sadece dizeğin biraz daha yukarısına yazılır. Notasyon partiyonunda sekizlik, onaltılık ve daha küçük değerlerdeki hareketleri belirtmek için müzik sembolleri kullanılır. Dörtlük değerlerdeki hareketler için müzik sembolü yazılmaz, eğer bekleme varsa o zaman sayı sembolü sus anlamında yazılır. Aşağıdaki müzik ve hareket partiyonundaki gibi,⁶

Hareket ve müzik dizekleri partiyon yazımı kuralları ile eşleştirilerek yazılmaktadır. Hareket notasyonu dizeği yazılırken müzik dizeğine ait olan ölçü çizgisi baz alınmaktadır. Rudolf ve Joan Benesh'in kitabından alınan örnekte⁷ hareket ve müzik partiyonu birlikte görülmektedir. Üst dizekte müzik notaları, alt dizekte ise dansın hareket yazısı bulunmaktadır. Ölçü çizgisi müzik tartımına göre kullanılmıştır. Bu örnekte adım tartımı müzik ile aynıdır.

⁶ Şenel, a.g.e. 52 s.

⁷ Benesh, a.g.e.43 s.

2. Türk Halk Oyunlarından Seçilmiş Oyun ve Müzik Analizi Örnekleri: Türk Halk oyunlarında müzik ve adım cümlelerinin eşleşmesi her oyunda müzik ölçüsü ile aynı olmamaktadır. Hareket adım cümlesi bazı durumlarda eksik, bazı durumlarda artık ölçüye denk gelebilmektedir. Bunun için adımın müzikten bağımsız olarak sayısı belirlenir ve hareket dizisinin üzerine adım cümlesinin kaç sayıdan oluştuğu ayrıca belirtilir. Türk Halk Oyunlarındaki bu farklı eşleşmelerden dolayı sahneleme öncesi tasarım aşamasında her oyun için müzik ve hareket analizinin yapılması, sonrasında ikisinin eşleştirilmesi gerekmektedir. Bu makalede oyunların geleneksel adım ve müzik kuruluş formlarının belirlenerek, karşılaştırmalı olarak tablo üzerinde gösterimi farklı oyun türlerine ait örneklerle açıklanmaktadır. Örneklerde oyunların adım ve müzik cümleleri birer harf ile kodlanarak kaç ölçüden oluştukları belirtilmiş ve adım cümlelerin özgün sıralanışına göre müzik cümleleri ile eşleştirme yapılmıştır. Tablo üzerinde de adımların hangi sırada ve sayıda yapılacağı, ayrıca müzik cümlelerinin hangi sırada çalınacağı gösterilmiştir.

Örnek 1:

Oyun Adı: Harmandalı	Oyun Yöresi: İzmir	Tartım: 9/4
Oyunun Geleneksel Kuruluş Formu	Geleneksel Müzik Kuruluş Formu	
A: Kolsuz	9/4x1	M1 9/4x1
A1: Kollu	9/4x1	M2 9/4x1
B: Ağır Atlama	9/4x1	M3 9/4x1
C:Eşme	9/4x2	M4 9/4x1
D: Atık	9/4x1	
E: Bitiriş	9/4x1	

φ =

OYUN				MÜZİK			
Adım Cümleleri	Tekrar Sayısı	Toplam Sayı		Müzik Cümlesi	Tekrar Sayısı	Toplam Sayı	
A	1-9	1	1 ölçü	M1	1 ölçü	1	1 ölçü
A1	1-9	1	1 ölçü	M2	1 ölçü	1	1 ölçü
B	1-9	1	1 ölçü	M3	1 ölçü	1	1 ölçü
A1	1-9	1	1 ölçü	M4	1 ölçü	1	1 ölçü
C	1-18	1	2 ölçü	M1	1 ölçü	1	1 ölçü
				M2	1 ölçü	1	1 ölçü
A1	1-9	1	1 ölçü	M3	1 ölçü	1	1 ölçü
D	1-9	1	1 ölçü	M4	1 ölçü	1	1 ölçü
A1	1-9	1	1 ölçü	M3	1 ölçü	1	1 ölçü
E	1-9	1	1 ölçü	M4	1 ölçü	1	1 ölçü
Toplam			10 ölçü	Toplam			10 ölçü

Örnek 2:

Oyun Adı: Meryem Oyun Yöresi: Gaziantep Tartım: 4/4

Oyunun Geleneksel Kuruluş Formu Geleneksel Müzik Kuruluş Formu

A: İleri geri yürütme 6/4 M1 4/4x1

B: Sekme 4/4 M2 4/4x2

C: Çökme 4/4 M3 4/4x2

D: Büyük sekme 4/4

E: Yer değiştirme 6/4

F: Ayak atma 6/4

OYUN				MÜZİK			
Adım Cümlesi		Tekrar Sayısı	Toplam Sayı	Müzik Cümlesi		Tekrar Sayısı	Toplam Sayı
A	1-6	4	6 ölçü	M1	1 ölçü	2	2 ölçü
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
				M3	2 ölçü	1	2 ölçü
B	1-4	5	5 ölçü	M1	1 ölçü	2	2 ölçü
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
				M3	1 ölçü	1	1 ölçü
C	1-4	1	1 ölçü		M1	1 ölçü	1
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
D	1-4	5	5 ölçü	M1	1 ölçü	2	2 ölçü
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
				M3	1 ölçü	1	1 ölçü
C	1-4	1	1 ölçü		M1	1 ölçü	2
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
E	1-6	4	6 ölçü	M1	1 ölçü	2	2 ölçü
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
				M3	2 ölçü	1	2 ölçü
F	1-6	4	6 ölçü	M1	1 ölçü	2	2 ölçü
				M2	2 ölçü	1	2 ölçü
				M3	2 ölçü	1	2 ölçü
Toplam			30 ölçü	Toplam			30 ölçü

Örnek 3:

Oyun Adı: Cemilem Oyun Yöresi: Denizli Tartım: 9/8

Oyunun Geleneksel Kuruluş Formu Geleneksel Müzik Kuruluş Formu

A: Düz adım 9/8 M1 9/8x3

B: Çakma 9/8 M2 9/8x4

B1: Çökme 9/8 M3 9/8x3

C: Omuz Atma 9/8

D: Dönme 9/8

OYUN				MÜZİK			
Adım Cümlesi		Tekrar Sayısı	Toplam Sayı	Müzik Cümlesi		Tekrar Sayısı	Toplam Sayı
A	1-4	3	3 ölçü	M1	4 ölçü	2	8 ölçü
B1	1-4	1	1 ölçü				
A	1-4	3	3 ölçü				
B1	1-4	1	1 ölçü				
C	1-4	2	2 ölçü	M2	3 ölçü	2	6 ölçü
A	1-4	1	1 ölçü				
B1	1-4	1	1 ölçü				
C	1-4	2	2 ölçü				
A	1-4	3	3 ölçü	M3	3 ölçü	2	6 ölçü
D	1-4	1	1 ölçü				
A	1-4	3	3 ölçü				
D	1-4	1	1 ölçü				
Toplam			20 ölçü	Toplam			20 ölçü

Günümüzde sahne sanatlarından biri olarak kabul edilen Türk Halk Oyunları sahneleme açısından sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde. Bu değişimin oyunların geleneksel adım ve müzik özelliklerini kaybetmeden, sadece sunuş biçimlerinde olması gerekmektedir. Bu durumda da hareket ve müzik analizi zorunlu bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Makale Benesh Hareket Notasyonunun bu çalışma alanında nasıl kullanabileceğini, müzik sembollerinin hareket ve müzik analizindeki kullanımını, Türk Halk Oyunlarının farklı türlerine ait oyunlar üzerinden örneklemektedir. Örneklerde oyunların geleneksel kuruluş formları saptanmış, müzik ve hareket analizleri yapılmıştır. Çalışmada, analizin gerekliliği üzerine dikkat çekilerek, bu konunun Türk Halk Oyunlarının sahip olduğu geleneksel özelliklerin korunması açısından önemi vurgulanmaktadır.

Kaynakça

BENESH, Rudolf and BENESH Joan; **An Introduction To Benesh Dance Notation**, By A.&C. Black Ltd., London 1956.

ERKAN, Sema Şahin; **Türk Halk Oyunlarında Benesh Hareket Notasyonunun Uygulama Şekli** (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1998.

ERKAN, Tarkan; **Türk Halk Oyunları Müziklerinden Örnekler**, Sade Matbaacılık, İzmir, 2008.

ŞENEL, Suna Eden; **Hareket Notasyonu Halk Oyunları Yazımı 1**. Kitap, İzmir, 1990.

ŞENEL, Suna Eden; **Hareket Notasyonu Halk Oyunları Yazımı 2**. Kitap, İzmir, 1990.

ŞENEL, Suna Eden; **Hareket Notasyonu Halk Oyunları Yazımı 3**. Kitap, İzmir, 1990.

ŞENEL, Suna Eden; **Hareket Notasyonu Halk Oyunları Yazımı 4**. Kitap, İzmir, 1990.

PARKER, Monica; **“Benesh Movement Notation”**, Dance Notation For Beginners, Dance Books Ltd., London,

Dancing Times, Royal Opera House Covent Garden LTD Presents, Mart, 1968.

Choreology Benesh Movement Notation, Artes Graphicae Ltd., London, 1955.